

ELENA MASNEVAITÉ

Uniwersytet Wileński

MODELE FINANSOWANIA PARTII POLITYCZNYCH
NA LITWIE

WSTĘP

W państwach demokratycznych występują różnorodne koncepcje statusu partii politycznych i trybu ich finansowania, jednak charakteryzuje je adekwatna problematyka reglamentowania partii politycznych i kontroli nad nimi. Chociaż kontekst jest różny, problemy prawie wszędzie są podobne: brak jawności i przejrzystości w finansowaniu partii politycznych, nieskuteczne, niewystarczające lub nieodpowiednie regulacje prawne, niepożądane ścisłe więzi między „wpływowymi” sponsorami a przywódcami partii politycznych, negatywnie wpływające na procesy demokratyczne w państwach, korupcja. Jak obrazowo zauważył M. Chmaj, więź między polityką a pieniędzmi jest bardzo subtelna i jednocześnie niebezpieczna [61, s. 9].

Takie aktualia wymagają dyskusji i analizy na temat tego, jak należałoby reglamentować i za pomocą jakich środków kontrolować procesy finansowania partii politycznych, aby wynik był pozytywny zarówno w zakresie zasobów finansowych, które zadowalałyby zapotrzebowanie partii politycznych, jak i pod względem kontroli nad nimi, inaczej mówiąc, „aby wilk był syty i owca cała”.

Państwo demokratyczne i państwo prawa powinno w sposób odpowiedzialny regulować przepływ pieniędzy w procesie kształtowania się woli politycznej narodu. Dokładnie zarysowane, proporcjonalnie surowe (elastyczne) i stabilne przepisy finansowania partii politycznych pozwalają partiom politycznym wiedzieć, czego spodziewają się od nich instytucje państwowe (szczególnie instytucje ochrony prawnej) oraz czego, z kolei, one mogą oczekiwać od nich [55, s. 77], ponieważ konkurencja polityczna bez skutecznych ograniczeń w zakresie finansowania partii politycznych oraz regulacji prawnych w zakresie kontroli wygląda jak zaproszenie do udziału w wyścigach, w których jeden zawodnik pojedzie rowerem, a inny – samochodem sportowym [52, s. 21].

Dlatego też nic nowego lub dziwnego nie ma w tym, że Ustawa Republiki Litewskiej o finansowaniu partii politycznych i kampanii politycznych oraz kontroli

nad finansowaniem [4] (dalej – UFPPKPKF) ma następujące cele: zapewnienie demokratycznego przebiegu kampanii politycznych, prawomocności oraz jawności, ustalenie, jak są finansowane partie polityczne oraz kampanie polityczne i stworzenie skutecznej oraz przejrzystej kontroli nad finansowaniem partii politycznych oraz kampanii politycznych.

Większość państw demokratycznych, reglamentując kwestie finansowania partii politycznych, stawia sobie podobne cele. Jednak, aby osiągnąć namacalny wynik w tej dziedzinie, nie wystarczy ustalić granice finansowania partii politycznych oraz mechanizmy kontroli. Bez optymalnego regulaminu pozwalającego skutecznie badać, oceniać i ustalać, kto i w jaki sposób może finansować partie polityczne lub nie może tego robić, nawet nie da się „nadać materii kształtu prawnego”, ponieważ sytuacja będzie podobna do próby uregulowania procesu, który nie mieści się w formalnych ramach procesowych.

Aby można było skutecznie reglamentować kontrolę przepływów finansowych partii politycznych, przede wszystkim ważne jest poddanie analizie pojęcia modelu finansowania partii politycznych, który będzie podstawowym przedmiotem badań w niniejszej publikacji.

Z tego powodu ważne jest zwrócenie uwagi na to, że środki, które mogą służyć finansowaniu legalnie działających w Republice Litewskiej partii politycznych, są określone w art. 7 UFPPKPKF. Zgodnie z definicją zawartą w tym artykule ustawodawca odróżnia stałe źródła finansowania partii politycznych od źródeł finansowania kampanii politycznych w następujący sposób:

- za stałe źródła finansowania partii politycznych uważa się zwykle źródła finansowania odpowiedniej partii politycznej w okresie między kampaniami politycznymi i w okresie kampanii politycznej;

- źródła finansowania kampanii politycznej są „określane” jako konkretne źródła pozyskania środków finansowych na określony okres: 1) własne środki partii politycznej uzyskane ze źródeł finansowania partii politycznej i wykorzystywane przez partię do finansowania partii, listy kandydatów zgłoszonej z ramienia partii oraz do finansowania kampanii politycznych kandydatów wyłonionych przez partię; 2) datki otrzymane przez partię w trakcie kampanii politycznej; 3) pożyczki od banków zarejestrowanych w Republice Litewskiej otrzymane w okresie kampanii politycznej.

Z takiego podziału widać, że środki jednego rodzaju w różnych okresach są kwalifikowane do różnych rodzajów. Można więc twierdzić, że klasyfikacja źródeł finansowania partii politycznych przedstawiona przez ustawodawcę jest nieuzasadniona i zupełnie nie odzwierciedla realnego „przepływu” finansów. Dlatego dalej:

- a) podkreślane jest kryterium stosunku podmiotu finansującego partię polityczną z partią polityczną, które pomaga ukazać najwięcej problemów w badanym temacie;

b) za punkt oparcia wybrano system modeli finansowania partii politycznych R. Williamsa.

R. Williams wyróżnił następujące modele finansowania partii politycznych, które w żadnym przypadku nie są alternatywne, lecz istnieją równolegle: finansowanie wewnętrzne, finansowanie zewnętrzne oraz finansowanie państwowe [59, s. 2]. E. Šileikis wyróżnia te same grupy źródeł finansowych partii politycznych, tylko nieco inaczej je nazywa: 1) środki własne partii politycznych; 2) prywatne finansowanie partii politycznych; 3) finansowanie państwowe partii politycznych [47, s. 146]. Tymczasem M. Bložė, opierając się w zasadzie na tym samym kryterium, wskazuje następujące formy finansowania partii politycznych: 1) finansowanie niepaństwowe; 2) finansowanie mieszane; 3) finansowanie państwowe i 4) finansowanie z zagranicy [43, s. 27, 37]. Chociaż podane klasyfikacje częściowo się zgadzają, jednak z punktu widzenia stawianego celu najlepsza jest pierwsza, dlatego tylko ona zostanie omówiona w kontekście Litwy. Warto także zwrócić uwagę, że forma finansowania partii politycznych wskazana przez M. Bložė, zgodnie z przepisami prawa Republiki Litewskiej, jest niezgodna z prawem – z pewnymi wyjątkami dotyczącymi uchodźstwa – dlatego z zasady nie pasuje do danej typologii.

FINANSOWANIE WEWNĘTRZNE PARTII POLITYCZNYCH

Model wewnętrznego finansowania partii politycznych na pierwszy rzut oka może się wydawać prosty i nieistwarzający większych problemów odnośnie do prowadzenia nad nim badań lub kontroli. Bez wątpienia elementarne jego formy nie wywołują polemiki – partie polityczne werbują nowych członków, którzy płacą składkę członkowską i w ten sposób finansują swoją codzienną działalność.

Zazwyczaj wewnętrzne finansowanie partii politycznych utożsamia się ze składką członkowską, która w zasadzie oznacza przejrzyste, regularne i dość nieznaczne wsparcie finansowe dla partii politycznej. Jak zaznacza M. Walecki, środki ze składek członkowskich tradycyjnie są uważane za „najzdrowszą” część dochodów partii politycznej [58], ponieważ ten zasób partii politycznej wyróżnia się określonym kanałem wpłynięcia do budżetu partii politycznych, poza tym w odróżnieniu od finansowania zewnętrznego, tego rodzaju poparcia dla partii politycznej nie cechuje wyraźny interes zewnętrzny osoby wspierającej. Zgodnie z typologią V. Pareta istnieją trzy rodzaje motywów wsparcia finansowego partii politycznych: 1) idealistyczne lub ideologiczne; 2) społeczne, skierowane na nagrody społeczne lub dostępność społeczną; 3) finansowe, skierowane na korzyści materialne [56, s.1]. W przypadku finansowania wewnętrznego wyraźnie dominuje pierwszy motyw.

W tym sensie możemy bardziej zrozumieć, dlaczego:

a) w art. 14 Ustawy Republiki Litewskiej o partiach politycznych [6] (dalej UPP) mówi się o tym, że wysokość składek członkowskich i tryb wpłacania określają statuty partii politycznych;

b) w części 4–5 art. 7 UFPPKPKF podaje się, że są dwie składki członkowskie: wpisowa i regularna, oraz że partie polityczne w swoim statucie mogą ustalić inne rodzaje składek członkowskich.

Wrażenie, że składki członkowskie partii politycznych nie mają większego wyrazu finansowego oraz mają bardziej symboliczny charakter, wzmacniają zasady [33–40] regulaminów (statutów) największych partii politycznych działających na Litwie¹ [33–40]. Aby zostać członkiem partii Porządek i Sprawiedliwość (Liberalni Demokrati) (Tvarka ir teisingumas), należy wpłacić składkę w wysokości 10 Lt. Najmniejsza miesięczna składka członkowska następujących partii politycznych wynosi 1 Lt: Partia Pracy (Darbo partija), Związek Ojczyzny (Tėvynės sąjunga). Składka członkowska partii Tėvynės dla emerytów i osób wspieranych socjalnie (studentów, bezrobotnych itp.) wynosi 1 Lt rocznie, zaś w partii Nowy Związek (Naujoji sąjunga) (Socjalliberałowie) dla emerytów i osób wspieranych socjalnie (studentów, bezrobotnych itp.) wynosi 0,5 Lt miesięcznie. Największą stawkę członkowską ma Socjaldemokratyczna Partia Litwy (Lietuvos socialdemokratų partija) – jej członek sam ustala wysokość składki członkowskiej, jednak nie może być ona mniejsza niż 1% jego miesięcznych dochodów po odliczeniu podatków.

Warto wspomnieć, że w większości regulaminów (statutów) tych partii politycznych wskazuje się, że członkowie na własne życzenie mogą płacić większą niż ustalona składkę członkowską. Jednak nie jest jasne, jak i czy w ogóle ta zasada jest stosowana w praktyce. Uwzględniając to, że nie jest ustalona maksymalna wysokość składki członkowskiej dla jednego członka partii politycznej, można mówić i o tym, że w ten sposób, wspierając partię polityczną dużymi kwotami, dąży się do uniknięcia kontroli państwowej nad finansowaniem partii politycznej, wywierania większego wpływu w procesie podejmowania decyzji przez partię polityczną oraz, całkiem możliwe, do reprezentowania interesów zewnętrznych. Niektóre państwa, dążąc do uniknięcia możliwych zagrywek zakulisowych, ustalają maksymalne kwoty możliwe do wpłacenia przez członków partii politycznych. Jako przykład można podać Polskę, w której ustalono maksymalną kwotę roczną, jak jedna osoba fizyczna może wesprzeć finansowo partię polityczną,

¹ Za największe partie polityczne działające na Litwie w tym artykule są uważane te partie polityczne, które obecnie otrzymują dotację z budżetu państwowego: Partia Pracy, Związek Ojczyzny (konserwatyści, więźniowie polityczni i zesłańcy, chrześcijanie-demokrati), Litewska Partia Socjaldemokratyczna, Związek Liberałów i Centrystów (Liberalų ir centro sąjunga), Partia Porządek i Sprawiedliwość (Liberalni Demokrati), Litewska Ludowa Unia Chłopska (Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga), Nowy Związek (Socjalliberałowie) i Akcja Wyborcza Polaków na Litwie [27].

łącznie ze składką członkowską [60, s. 291–292] – jest to kwota równa 15 płacom minimalnym².

W aspekcie porównawczym warto wspomnieć i taką praktykę, że gdy partiom politycznym brakuje środków na codzienną działalność, wówczas są pobierane dodatkowe opłaty od tych członków, którzy pełnią obowiązki polityczne [59, s. 5]. W tym sensie Litwa nie jest wyjątkiem, różnica polega tylko na tym, że nie jest to uregulowane oficjalnie, a pozostawione do decyzji partii politycznych. Wprowadzenie takich dodatkowych lub specjalnych opłat przewidują w swoim regulaminie (statucie): Partia Pracy (10% od dochodu otrzymywanego na zajmowanym stanowisku, po odliczeniu podatków), Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (3%) i Związek Ojczyzny (1%).

Za największą wadę w wewnętrznym systemie źródeł finansowania partii politycznych można uznać możliwość pojawienia się nieprzejrzystych układów między partiami politycznymi a ich członkami, którzy zajmują wysokie stanowiska polityczne. Jak zaznacza M. Chmaj, najczęściej na takie stanowisko jest wybierana lub wyznaczana osoba, której głównym plusem jest lojalność wobec jej partii politycznej, nie zaś kompetencje zawodowe, dlatego może to wpłynąć na ukształtowanie się nomenklatury partyjnej w państwie oraz w późniejszej perspektywie może powodować zakłócenia w funkcjonowaniu odpowiedniej instytucji. Dlatego też jego zdaniem najlepiej byłoby zakazać takiej praktyki [61, s. 12, 15].

Na Litwie do modelu wewnętrznego finansowania partii są także zaliczane środki, które partie polityczne uzyskują z działalności wydawniczej, rozpowszechniania prasy oraz atrybutyki, zarządzania i dysponowania majątkiem będącym ich własnością, z organizacji imprez politycznych i kulturalnych (wykładów, wystaw i in.) oraz z innej działalności, z której uzyskane środki mogą być wykorzystywane tylko do realizacji celów działalności partii politycznej określonych w regulaminie (statucie) partii politycznej oraz odsetki za wkłady przechowywane w bankach (art. 14. UFPPKPKF). Te źródła można podzielić na dwie grupy: 1) działalność w zakresie popularyzowania partii politycznej i rozpowszechniania jej ideologii; 2) działalność dotyczącą zarządzania i dysponowania majątkiem będącym własnością partii politycznych oraz jego wykorzystania.

Pierwsza grupa jest określana jako naturalna działalność partii politycznej jako instytucjonalnego wyrazu wolności stowarzyszeń. Oceniając ją z punktu widzenia finansowania, większych mankamentów nie zauważono. Problemy w tej sferze zazwyczaj pojawiają się podczas kampanii politycznej i dotyczą reklamy kampanii politycznej, szczególnie uwzględniając zasady określone w 2 cz. art. 18 UPP, że partie polityczne mają prawo zakładać środki przekazu społecznego i korzystać z nich, oraz to, że w demokracjach postkomunistycznych media są podstawowym środkiem komunikacji politycznej [53, s. 72].

² Od 1 stycznia 2007 r. w Polsce płaca minimalna wynosiła 936 złote (846 Lt) [32]. 15 płac minimalnych = 12 690 Lt.

Działalność partii politycznych, którą zaliczamy do drugiej grupy, jest problematyczna już z tego powodu, że ma charakter gospodarczy, balansując na granicy niwelowania interesu wewnętrznego i zewnętrznego – partie polityczne mogą wykorzystywać swoje wpływy polityczne, aby ich partnerzy gospodarczy uzyskali większy zysk (przetargi publiczne itp.), co może być korzystne dla nich, gdyż usługi ich partnerów mogłyby kosztować taniej lub oni za określone poparcie polityczne po prostu przekazaliby część dochodu dla partii politycznej. W tym miejscu można mówić o przenikaniu się finansowania wewnętrznego (samodzielna działalność gospodarcza partii politycznej) z zewnętrznym (działalność gospodarcza partnerów gospodarczych danej partii politycznej). W takim przypadku jako mechanizm zabezpieczający M. Chmaj proponuje, aby osobom prawnym, które wygrały przetarg publiczny itp., w ogóle zakazać wspierania partii politycznych [61, s. 12].

Ustawodawca litewski nie określa żadnych warunków dotyczących działalności gospodarczej partii politycznych lub szczegółowych zakazów jej prowadzenia, z wyjątkiem wspomnianego już niezbyt określonego wymogu, że środki uzyskane w wyniku takiej działalności mogą być wykorzystane tylko do realizacji celów określonych w regulaminie (statucie) partii (art. 14, UPP, art. 14 UFPPKPKF). W zasadzie taka regulacja prawna otwiera wiele możliwości powstawania różnorodnych zagrywek zakulisowych, ponieważ w oparciu o taką regulację prawną nie jest ważne, jakim legalnym sposobem są uzyskiwane środki, ważne jest tylko to, jak są wykorzystywane.

Mówiąc o wewnętrznym finansowaniu partii politycznych, warto by zaznaczyć i te rzadkie przypadki, gdy partie polityczne w zasadzie należą do ich założycieli (liderów), tj. do jednej osoby, na przykład partia Forza Italia Silvio Berlusconi lub Gromada (Hromada) Pawła Łazarenki na Ukrainie. Gdy głównym źródłem dochodu partii jest jej lider, wpływy innych jej członków oraz sponsorów na zarządzanie odpowiednio maleją, tj. nikt nie może go kontrolować lub mu się sprzeciwiać, ponieważ to są jego pieniądze, czyli jego biznes [52, s. 11].

FINANSOWANIE ZEWNĘTRZNE PARTII POLITYCZNYCH

Zdaniem R. Williamsa partie polityczne są hybrydami finansowymi [59, s. 6]. Nie mogąc w pełni pokryć wszystkich wydatków z wewnętrznych źródeł finansowania, partie polityczne poszukują dodatkowych zasobów z zewnątrz. Za takie zewnętrzne środki finansowe są uważane wszystkie środki zbierane poza partią polityczną, tj. nie od jej członków, z wyjątkiem dotacji i innych bezpośrednich wypłat dotacji z budżetu państwa lub innych form wsparcia partii politycznych przez państwo.

Zewnętrzny model finansowania partii politycznych doczekał się najwięcej negatywnych reakcji i komentarzy, ponieważ w sposób naturalny rodzi się pyta-

nie: kto, komu i za co jest wdzięczny i dłużny po otrzymaniu wsparcia finansowego od osób fizycznych lub prawnych? Zdaniem D. Peleniusa bogaci sponsorzy partii politycznych, świadcząc wsparcie finansowe, sprawiają, że są one zależne od ich interesów, dlatego zwiększenie się wpływów partii politycznej staje się tylko fikcją, ponieważ ta władza przenosi się poza granice systemu politycznego i „systemu” sponsorów [44, s. 27]. Wtórzy mu E. Šileikis, twierdząc, że środki finansowe partii politycznych są potencjalną możliwością konwertowania pieniędzy w politykę i odwrotnie, tj. sposobem dla ugrupowań przemysłowo-finansowych nastawionych na uzyskanie korzyści lub nastawionych niedemokratycznie (albo organizacjom zagranicznym) do wywierania wpływu na partie polityczne i jednocześnie na wyniki wyborów [47, s. 149]. Z drugiej zaś strony istnieje i takie zdanie, że należy nie tylko pozwolić na udzielenie wsparcia partiom politycznym z zewnątrz, lecz nawet do tego zachęcać – jako wyraz dobrowolnego zobowiązania społeczno-politycznego, ponieważ finansowe lub inne wsparcie partii politycznych jest częścią składową prawa osoby do wolnego udziału w działalności partii politycznej [54, s. 117].

Na Litwie do zewnętrznych źródeł finansowania partii politycznych zaliczane są: 1) dotacje wypłacane partiom politycznym przez organizacje międzynarodowe, których członkiem jest Republika Litewska lub partia polityczna Republiki Litewskiej (UFPPKPKF, art. 7, cz. 3); 2) dotacje określone w UFPPKPKF; 3) pożyczki udzielone partiom politycznym przez banki zarejestrowane na terytorium Republiki Litewskiej.

Mówiąc o dotacjach wypłacanych przez organizacje polityczne, których członkiem jest Republika Litewska lub partia polityczna Republiki Litewskiej, należy zaznaczyć, że takimi dotacjami nie mogą być środki pochodzące ze wspólnego budżetu UE, przeznaczone na finansowanie europejskich partii politycznych lub z jakiegokolwiek innego źródła, ponieważ art. 7 regulaminu Parlamentu Europejskiego i Rady (EB) nr 2004/2003 „w sprawie regulaminów określających partie polityczne Europy oraz zasady finansowania tych partii” [1] zakazuje używania tych środków bezpośrednio lub pośrednio w celu bezpośredniego lub pośredniego finansowania m.in. innych narodowych partii politycznych³. Choć *travaux préparatoires* nie podają dokładnych przyczyn takiej regulacji prawnej, wydawałoby się logiczne, że podstawową zasadą, którą się stosuje, jest zarysowanie wyraźnej i możliwej do realizacji granicy między budżetem UE a budżetami państw członkowskich oraz budżetami partii politycznych [49].

Analiza deklaracji finansowych partii politycznych za rok 2006 złożonych do Głównej Komisji Wyborczej (GKW) pozwala twierdzić, że na Litwie ten sposób finansowania zewnętrznego partii politycznych nie jest popularny, ponieważ tylko 2 z 28 partii politycznych deklarowały, że otrzymały tego rodzaju dotacje

³ W przypadkach, gdy ustalono, że dotacja była wykorzystana na wydatki nieprzewidziane w Regulaminie (EB) nr 2004/2003, zgodnie z prawem UE może ona być powstrzymana, zmniejszona lub jej wypłacanie może być przerwane [2].

– to Nowy Związek (Socjalliberałowie) (1754 Lt) i Litewska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna (Lietuvos krikščionys demokratai) (53 662 Lt).

W części 2 art. 2 UFPPKPKF jest podana definicja dotacji dla partii politycznej: są to środki pieniężne (pieniądze przekazane nieodpłatnie odbiorcom dotacji, także pieniężne papiery wartościowe oraz dotacje niepieniężne (własnościowe i towarowe papiery wartościowe, dobra ruchome lub nieruchome, informacja, prawa majątkowe, rezultaty działalności intelektualnej oraz inne wartości majątkowe i niemajątkowe, nieodpłatne świadczenia i prace dobrowolne, wyniki czynności wykonanych nieodpłatnie) przeznaczone na działalność partii politycznych lub na finansowanie kampanii politycznej samodzielnego uczestnika, także nieodpłatnie wykonana lub rozpowszechniona reklama polityczna w interesie uczestnika kampanii politycznej. Ta definicja nie jest optymalna co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na formę brakuje jej systematyczności. Racjonalne by było podzielić dotacje dla partii politycznych, ze względu na ich treść, na następujące grupy: 1) dotacje pieniężne; 2) dotacje przedmiotowe; 3) usługi. Tym sposobem uniknęlibyśmy zbytniego zamieszania podczas zakwalifikowania dotacji, a szczególnie w ustaleniu jej wartości. Po drugie, z punktu widzenia treści można by dyskutować na temat pojęcia reklamy politycznej w tym określeniu. Nie jest jasne, czy ta definicja ogarnia również ukrytą reklamę polityczną⁴. W praktyce są z tym problemy.

Osoby, które mają prawo dotowania partii politycznych, są wymienione w art. 12 UFPPKPKF. Warto podkreślić, że według podmiotu dotacje na partie polityczne można dzielić na osobowe i instytucyjne, te ostatnie z kolei na zagraniczne i lokalne. Na Litwie dotacje od podmiotów zagranicznych, z pewnymi wyjątkami, są dozwolone, w odróżnieniu od niektórych państw Europy Środkowo-Wschodniej, w których uważa się, że wsparcie partii politycznych z zagranicy może naruszyć samodzielne formowanie się polityki państwowej [64, s. 28]⁵.

Na Litwie możliwości osób fizycznych materialnego wsparcia partii politycznych są zróżnicowane w zależności od tego, jakiego państwa obywatelami są te osoby. Obywatele Republiki Litewskiej mogą wspierać materialnie partie

⁴ Ustawa Republiki Litewskiej o reklamie [10] (art. 2, cz. 6) reklamę ukrytą określa jako: „informacje w jakiegokolwiek formie i za pomocą jakichkolwiek środków rozpowszechniane o producencie lub osobie świadczącej usługi, o jego nazwie lub działalności, towarze lub znaku towarowym, podane w takiej postaci, która mogłaby wprowadzić w błąd użytkownika reklamy co do prawdziwego celu rozpowszechnienia takowej informacji. Takie podanie informacji, gdy za nią zapłacono lub wynagrodzono w inny sposób, we wszystkich przypadkach uważa się za ukrytą reklamę”. Chociaż określenia zawarte w Ustawie o reklamie nie są stosowane podczas regulowania kwestii reklamy politycznej, jednak to pojęcie warto stosować według analogii, ponieważ żaden akt prawny nie podaje określenia ukrytej reklamy politycznej.

⁵ Sponsorami partii politycznych z zagranicy najczęściej są: 1) wspólnoty w diasporze; 2) partie polityczne obcych państw o tych samych lub pokrewnych poglądach; 3) rządy obcych państw.

polityczne oraz uczestników wszystkich kampanii politycznych⁶. Osoby nieposiadające obywatelstwa Republiki Litewskiej napotykają pewne ograniczenia: obywatele mający prawo stałego pobytu na terytorium Republiki Litewskiej i posiadający obywatelstwo innego państwa-członka UE mogą wspierać materialnie partie polityczne oraz członków kampanii politycznych do Parlamentu Europejskiego i w wyborach samorządowych, natomiast obywatele mieszkający na Litwie i niemający prawa stałego pobytu na terytorium Republiki Litewskiej, nieposiadający obywatelstwa innego państwa-członka UE lub osoby bez obywatelstwa mogą wspierać materialnie uczestników kampanii politycznych biorących udział w wyborach samorządowych.

Na Litwie wspierać materialnie partie polityczne oraz członków kampanii politycznych mogą również osoby prawne prawa prywatnego zarejestrowane w Republice Litewskiej, których kapitał zakładowy nie zawiera kapitału państwowego lub samorządowego i których część kapitału zakładowego i (lub) część prawa do głosowania, dająca prawo do kontrolowania działalności osoby prawnej, należy tylko do osób fizycznych mających prawo do udzielania wsparcia partiom politycznym, osobom prawnym zarejestrowanym w Republice Litewskiej lub prywatnym osobom prawnym państw-członków NATO lub państw członków UE.

Zwróćmy uwagę na to, że ustawodawca, definiując prawa osób fizycznych do wspierania materialnego partii politycznych, ich zakres łączy z dwoma różnymi okresami i dwoma różnymi podmiotami. Te okresy nazwijmy „zwykłym” i „specjalnym”. Okresem „zwykłym” można nazwać taki okres w działalności partii politycznej, w którym nie odbywa się żadna kampania wyborcza czy kampania polityczna towarzysząca referendum, inaczej mówiąc, jest to zwykły okres w działalności partii politycznej. Okresem „specjalnym” nazwijmy okres politycznej kampanii wyborczej lub okres kampanii politycznej towarzyszącej referendum. Zapewne nie warto tłumaczyć, że większą część wydatków partie polityczne ponoszą w okresie „specjalnym”, gdy dążą do zwycięstwa w wyborach lub dążą do tego, aby pytanie rozstrzygane w drodze referendum zostało przyjęte lub odrzucone.

Partia polityczna i członek kampanii politycznej w powyższym twierdzeniu (i nie tylko) są traktowani jako odmienne podmioty. Po pierwsze, warto zaznaczyć, że partia polityczna istnieje zarówno w „zwykłym” okresie, jak i w okresie „specjalnym” i jej status się nie zmienia. Status członka kampanii politycznej, po spełnieniu pewnych warunków, jest osiągany tylko na okres kampanii. Oznacza to, że wspierając materialnie członka kampanii politycznej, nie wspiera się partii politycznej w szerokim sensie, tj. te środki nie są wykorzystywane w celu sfinansowania

⁶ Na Litwie odbywają się następujące kampanie polityczne: wybory do Sejmu, wybory Prezydenta Republiki Litewskiej, wybory do Parlamentu Europejskiego, wybory samorządowe oraz referenda (UFPPKPKF, art. 2, cz. 8).

sowania jej działalności codziennej. Poza tym, gdy się wspiera materialnie samodzielnego członka kampanii politycznej, wówczas on sam, a nie partia polityczna, decyduje, jak ostatecznie wykorzystać środki, i sam prowadzi ich ewidencję.

Wyżej wymienione ograniczenia dla osób fizycznych dotyczące finansowania uczestników kampanii politycznych są logiczne i wyjaśniane w odpowiednich określeniach zawartych w ordynacji wyborczej⁷. Zakaz finansowania partii politycznych wprowadzony dla obywateli stale zamieszkujących na terenie Republiki Litewskiej, nieposiadających obywatelstwa żadnego z państw-członków UE lub zakaz dla osób nieposiadających obywatelstwa budzi jednak pewne wątpliwości. Z jednej strony, jest zrozumiałe, że w ten sposób dąży się do uniknięcia zewnętrznego wpływu „niebezpiecznych” lub „nieprzyjaznych” państw, np. wpływu Rosji na partie polityczne, z drugiej zaś strony, takie ograniczenie wygląda na nieuzasadnione, szczególnie w kontekście ograniczeń ustalonych dla osób prawnych.

Powszechnie uznaje się, że największą część finansowania partii politycznych z zewnątrz stanowią dotacje uzyskane w wyniku różnorodnych kampanii itp., tj. od osób prawnych [56]⁸. W takim kontekście dość dziwne jest to, że prawo w stosunku do osób prawnych mających prawo do wspierania materialnego partii politycznych na Litwie, nie jest zróżnicowane tak jak dla osób fizycznych, tj. mogą one wspierać materialnie partie polityczne i wszystkich uczestników kampanii politycznej. Można twierdzić, że ograniczenia ustalone dla osób fizycznych dotyczące materialnego wspierania partii politycznych w tym przypadku tracą sens, ponieważ mogą one to robić przez osoby prawne. Oczywiście w mniejszych sumach i nie w każdym przypadku, jednak taka możliwość istnieje i jest zgodna z przepisami prawa.

⁷ „Prawo wybieralności posiadają obywatele Republiki Litewskiej, którzy w dniu wyborów ukończyli 18 lat. W wyborach nie mogą brać udziału osoby, które zostały uznane przez sąd za niezdolne do czynności prawnych” (art. 2, cz. 1) [14]; „Prawo wybieralności w wyborach Prezydenta Republiki Litewskiej mają obywatele Republiki Litewskiej, którzy w dniu wyborów ukończyli 18 lat. W wyborach nie mogą brać udziału osoby, które zostały uznane przez sąd za niezdolne do czynności prawnych” (art. 3, cz. 1) [7]; „Prawo wybieralności w wyborach do Parlamentu Europejskiego mają obywatele Republiki Litewskiej oraz obywatele innych państw Unii Europejskiej mieszkający na Litwie i posiadający prawo stałego pobytu, którzy w dniu wyborów ukończyli 18 lat. W wyborach nie mogą brać udziału osoby, które zostały uznane przez sąd za niezdolne do czynności prawnych”. (art. 3, cz. 1) [11]; „Prawo wybieralności w wyborach samorządowych mają osoby stale zamieszkujące na terytorium danego samorządu (wyborcy), którzy w dniu wyborów ukończyli 18 lat. W wyborach nie mogą brać udziału osoby, które zostały uznane przez sąd za niezdolne do czynności prawnych” (art. 2, cz. 1) [12]; „W referendum mają prawo wziąć udział obywatele, którzy ukończyli 18 lat. W referendum nie mogą brać udziału osoby, które zostały uznane przez sąd za niezdolne do czynności prawnych” (art. 2, cz. 2) [9].

⁸ Po przejrzeniu zadeklarowanych przez partie polityczne list osób, które udzieliły partiom politycznym dotacji w dwóch pierwszych kwartałach 2007 r., widzimy, że dotacje od osób fizycznych wyniosły 6 894 986 Lt, zaś dotacje od osób prawnych wyniosły 5 216 425 Lt, co stanowi 76% dochodów od wszystkich dotacji [42].

Na Litwie ustalono jednakową maksymalną wysokość dotacji od osób zarówno fizycznych, jak i prawnych: 300 minimów egzystencji (ME)⁹ w ciągu roku kalendarzowego dla jednej partii politycznej. Poza tym, jeśli w tym roku odbywa się kampania polityczna, osoba zarówno fizyczna, jak i prawna może jeszcze wesprzeć kwotą w wysokości do 300 ME jednego samodzielnego uczestnika kampanii politycznej (UFPPKPKF, art. 10). Wyjaśniając tę definicję zawartą w UFPPKPKF z lingwistycznego punktu widzenia, można wysnuć wniosek, że osoba może udzielić dotacji nieograniczonej liczbie partii politycznych lub uczestnikom kampanii politycznych, ale ważne jest, żeby wysokość kwoty dla jednej z nich nie przekroczyła 300 ME. Z jednej strony taka regulacja prawna stwarza iluzję, że nie będzie dotacji składanych przez osoby trzecie, co na Litwie jest zakazane (UFPPKPKF, art. 7, cz. 7), ponieważ po prostu „się nie opłaca”, jednak z drugiej strony ustalona maksymalna kwota dotacji i możliwość udzielenia dotacji w roku kalendarzowym czy w okresie kampanii politycznej nie jednej, lecz wielu partiom politycznym czy uczestnikom kampanii politycznych budzi pewne uzasadnione wątpliwości. Zdaniem przewodniczącego GKW Z. Vaigauskasa, taka regulacja prawna jest zgodna z regulaminem Parlamentu Europejskiego i Rady (EB) nr 2004/2003 „W sprawie przepisów regulujących partie polityczne oraz finansowanie tych partii”, że polityczna partia Europy nie przyjmuje od jednego sponsora, od jakichkolwiek osób fizycznych lub prawnych [48] dotacji przekraczających wysokość 12 000 euro¹⁰ rocznie [48]. Tym sposobem w zasadzie są przestrzegane zasady unijnej polityki finansowania partii politycznych, jednak warto zaznaczyć, że ten regulamin nie określa zasad finansowania narodowych partii politycznych.

Warto zaznaczyć, że UFPPKPKF zatwierdził wiele mechanizmów zabezpieczających, które mają być pomocne w uniknięciu nieoficjalnych układów między partiami politycznymi a osobami je wspierającymi. Taka regulacja prawna zasługuje na szacunek, ponieważ jednym z podstawowych minusów finansowania zewnętrznego partii politycznych jest duże zagrożenie wpływami ze strony interesów zewnętrznych. Oprócz bardzo istotnej zasady ujawnienia osób udzielających dotacji ustalono następujące mechanizmy zabezpieczające. Kwoty pieniężne od osób fizycznych, przekraczające 1000 Lt, i wszystkie dotacje od osób prawnych powinny płynąć tylko przelewem bankowym (UFPPKPKF, art. 10, cz. 3). Partia rejestruje wszystkie środki finansowe, które wpłynęły w ciągu roku kalendarzowego. Samodzielny uczestnik kampanii politycznej otrzymane podczas kampanii politycznej wskazuje w dokumentach ewidencji finansowej partii politycznej lub kampanii politycznej (UFPPKPKF, art. 10, cz. 7). Warto wspomnieć, że zakazane są układy między osobami udzielającymi dotacji a odbiorcami dotacji dotyczące zobowiązań wobec osób, interesów prywatnych lub grupowych (UFPPKPKF, art. 12, cz. 4), pomijając zakaz tajnych zobowiązań (UFPPKPKF,

⁹ Od 1 stycznia 2007 r. na Litwie ME wynosi 130 Lt [15]. 300 ME = 39 000 Lt.

¹⁰ 12 000 € = 41 400 Lt [68].

art. 12, cz. 3). Osobom wybranym do instytucji państwowych lub samorządowych zakazuje się reprezentowania osób, które udzieliły dotacji, lub interesów grupowych i podejmowanych decyzji przychylnych wyłącznie dla nich (UFPPKPKF, art. 12, cz. 5).

Należy dodać, że datki anonimowe na Litwie są zakazane. W UFPPKPKF (art. 10) ustalono, że osoby fizyczne, które udzieliły datków w wysokości 100 lub przekraczającej 100 Lt, oraz wszystkie osoby prawne powinny być upublicznione. Poza tym w przypadku, gdy jedna osoba fizyczna w ciągu jednej kampanii politycznej udzieliła uczestnikowi (uczestnikom) kampanii politycznej ponad 10% swoich ubiegłorocznych dochodów, należy to ogłosić we wnioskach Państwowej Inspekcji Podatkowej. W przypadkach, gdy ofiarodawca nie jest ujawniany, i tak jest znany, ponieważ podczas przyjmowania dotacji należy wypełnić wniosek o dotacji, w którym trzeba podać dane identyfikujące ofiarodawcę. Na pierwszy rzut oka taka regulacja prawna, szczególnie w porównaniu z praktyką stosowaną w innych państwach¹¹, może wydać się zbyt surowa, jednak z drugiej strony, może ona powstrzymać wpływ nielegalnych pieniędzy do budżetu partii politycznych. Logika jest prosta: osoby zajmujące się działalnością nielegalną nie są zainteresowane w ujawnieniu się przed społeczeństwem.

Jak już wspomniano, na Litwie można udzielać nie tylko dotacji finansowych, lecz także przedmiotowych oraz świadczyć usługi. Na temat takich form dotacji UFPPKPKF podaje tylko, że tryb wyceny i obliczenia dotacji niepieniężnych ustala rząd lub upoważniona przez niego instytucja (UFPPKPKF, art. 10, cz. 8). Taki tryb, a dokładniej przepisy dotyczące sporządzania i przedstawienia ewidencji księgowej i sprawozdawczości finansowej niedochodowych osób prawnych o ograniczonej odpowiedzialności cywilnej zostały zatwierdzone 22 listopada 2004 r. na mocy Rozporządzenia Ministra nr 1K-372 [26]. W tym miejscu pojawia się sporo problemów. Po pierwsze, przepisy te nie są obowiązujące, a tylko zalecane (§ 2). Jeśli jednak partie polityczne postanawiają ich przestrzegać, to majątek, który uzyskały nieodpłatnie, jest wyceniany zgodnie z § 42 i 90 tych przepisów. Po drugie, usługa, jako przedmiot dotacji dla partii politycznej, nie jest objęta tymi przepisami. Tak więc z formalnego punktu widzenia jej wartość nie może być ustalona, ponieważ nie ma żadnego aktu prawnego, który określałby, jak to należy zrobić. W praktyce uważa się, że wartość usługi świadczonej partii politycznej odzwierciedla jej cena rynkowa lub zgodnie z terminologią zawartą w przepisach, prawdziwa wartość, która jest w nich określana jako suma, za którą można wymienić majątek o odpowiedniej wartości lub która może być zaliczona jako zobowiązanie wzajemne między stronami, niemającymi ze sobą powiązań, zamierzającymi kupić lub sprzedać majątek. W celu uniknięcia obecnego zamieszania, wynikającego z oceny niepieniężnych dotacji partiom politycznym, byłoby celowe uzupełnić zasadnicze

¹¹ Na przykład w Niemczech są dozwolone datki anonimowe w wysokości do 500 €. O możliwościach udzielania datków anonimowych w innych państwach zob. [53].

twierdzenie UFPPKPKF, że dotacje niepieniężne udzielane partiom politycznym powinny być oceniane według ich ceny rynkowej.

Pożyczki udzielane przez banki zarejestrowane w Republice Litewskiej są trzecim źródłem zewnętrznego finansowania partii politycznych. Uregulowanie tej kwestii z punktu widzenia prawa można uważać za niedostateczne, ponieważ nie są podane szczegóły, na jakich warunkach partie polityczne mogą uzyskać kredyt. Jak zaznacza M. Chmaj, bank ściśle związany z partią w ten sposób może udzielić jej kredytu na preferencyjnych warunkach [61, s. 14] lub po prostu nie domagać się jego zwrotu.

FINANSOWANIE PARTII POLITYCZNYCH Z BUDŻETU PAŃSTWA

Problemy zewnętrznego finansowania partii politycznych próbuje się rozwiązać nie tylko przez stosowanie ograniczeń i zakazów, zatwierdzonych w ustawach państwowych, lecz także przez udzielanie przez państwo wsparcia finansowego partiom politycznym. W wielu państwach demokratycznych partie polityczne są pośrednio i/lub bezpośrednio (celowo) finansowane – w ten sposób dąży się do rozwoju konkurencji między partiami politycznymi oraz do zapewnienia realizacji zasady równego traktowania [43, s. 35]. Za prawne uzasadnienie finansowania z budżetu państwa, inaczej publicznego finansowania partii politycznych, można uważać to, że w konstytucji partie polityczne zostały uznane za najważniejszy instrument społeczeństwa obywatelskiego [67, s. 24]. Można mówić o tym, że dotacje z budżetu państwa w Europie Zachodniej były realizowane w trzech stadiach: eksperymentalnym (lata 1954–1974), rozwojowym (lata 1967–1982) i stadium adaptacji (od 1982 r.) [57, s. 82–83].

Na Litwie za początek bezpośredniego wsparcia partii politycznych przez państwo można uważać decyzję GKW z 27 lipca 2000 r. „O dotacji z budżetu państwa na partie polityczne, organizacje polityczne za głosy wyborców oddane podczas wyborów, które odbyły się do 1 lipca 2000 r.” [31], nie zważając, zdaniem E. Šileikisa [45, s. 44], na fikcyjną zasadę, że partie polityczne, które są reprezentowane w Radzie Najwyższej Republiki Litewskiej (później – w Sejmie), mają prawo otrzymać dotacje z budżetu państwowego, zatwierdzoną jeszcze 25 września 1990 r. w art. nr 12 UPP.

Obecnie państwo finansuje działalność partii politycznych na Litwie przez dotację z budżetu państwowego¹² (UFPPKPKF, art. 13), kompensując część wydatków na kampanię polityczną (UFPPKPKF, art. 15), nadając nieodpłatnie audycje wyborcze w narodowym radiu i telewizji podczas kampanii wyborczej,

¹² Dotacja z budżetu państwowego jest to bezpośrednie wsparcie finansowe z budżetu państwa o charakterze ogólnym przydzielane partiom politycznym w celu zapewnienia ich działalności codziennej: na utrzymanie aparatu partii politycznej, na organizowanie zjazdów i konferencji, na wynajem lokali, na nabycie sprzętu oraz jego eksploatację.

wspierając pracę parlamentarną partii politycznej, wprowadzając ulgi podatkowe na działalność partii politycznych, udostępniając nieodpłatnie powierzchnię dla zewnętrznej reklamy politycznej itp.

Dokonując oceny państwowego finansowania partii politycznych w postaci dotacji, po pierwsze rodzi się pytanie conceptualne, czy absolutnie wszystkie partie polityczne założone i działające w państwie demokratycznym powinny być w ten sposób finansowane. A. Awtonomow zaznacza, że partia polityczna ubiegająca się o uzyskanie pomocy finansowej od państwa powinna mieć pewien autorytet polityczny pośród wyborców, dlatego uzasadniony jest warunek, że np. dotacja z budżetu państwowego jest wyznaczona tylko tym partiom politycznym, które zebrały pewną minimalną liczbę ważnych głosów [65, s. 14]. Popiera go M. Chmaj, którego zdaniem, brak warunków lub niedostateczne warunki konieczne do uzyskania dotacji z budżetu państwowego uzasadniałyby tezę, że państwo powinno wspierać efemeryczne partie polityczne założone *ad hoc* tuż przed wyborami [61, s. 21].

W aspekcie porównawczym można twierdzić, że podmiot, który ma prawo do otrzymania dotacji z budżetu państwowego, zazwyczaj jest określany według jednego z następujących kryteriów: 1) liczby mandatów uzyskanych w parlamencie (rządziej – i w instytucji samorządowej), 2) liczby ważnych głosów uzyskanych w wyborach, nie zważając na to, czy partia polityczna zdobyła miejsca w parlamencie (podczas wyborów prezydenckich, rządziej – w instytucjach samorządowych) i 3) metody mieszanej, gdy są uwzględniane dwa wymienione kryteria. Metoda ta jest krytykowana za dyskryminację drobniejszych partii politycznych.

Na Litwie stosuje się drugie kryterium. W UFPPKPKF (art. 13, cz. 3) stwierdza się: dotacja z budżetu państwowego jest przydzielana tym partiom, które uzyskały nie mniej niż 3% wszystkich głosów wyborców, oddanych na kandydatów partii politycznych w tych wyborach do Sejmu, wyborach samorządowych, według wyników których jest przydzielana dotacja z budżetu państwowego i których zgodnie z przepisami prawa nie pozbawiono prawa do otrzymania dotacji z budżetu państwowego.

Jak widać, ustalono warunek dodatkowy – nie może być bowiem zawieszone prawo partii politycznej do uzyskania dotacji z budżetu państwowego. Są to mechanizmy zabezpieczające, które powinny zapewnić, że partia polityczna będzie w terminie deklarowała dochody, otrzymane wszystkimi kanałami finansowania. Warto zaznaczyć, że UFPPKPKF nie podaje żadnej listy przeszkód w uzyskaniu dotacji z budżetu państwowego, co jest uważane za podstawową wadę takiej regulacji prawnej, ponieważ odpowiednia decyzja może być podjęta przy braku oczywistego uzasadnienia, tj. z powodu subiektywnych sympatii lub antypatii GKW.

W art. 15 UFPPKPKF, który reglamentuje kompensowanie części wydatków, występuje zwrot „poważne naruszenie przepisów prawa”. Można domniemywać, że na tej podstawie można pozbawić partie polityczne prawa do uzyska-

nia dotacji z budżetu państwa. Za „poważne naruszenie przepisów prawa” w tym artykule uważana jest nieodpowiednia działalność (określona w cz. 5 art. 22 UFPPKPKF), tj. takie działania partii politycznej, gdy ona i/lub uczestnicy kampanii politycznej podejmują decyzję o wykorzystaniu w kampanii politycznej środków uzyskanych od osób, które nie mają prawa finansowania kampanii politycznych, lub z niedozwolonych źródeł finansowania partii politycznej lub kampanii politycznej, lub gdy partia polityczna, organy jej zarządzania lub ich członkowie, uczestnicy kampanii politycznej zawierają układy o finansowaniu kampanii politycznej, nie przestrzegając przy tym wymogów określonych w UFPPKPKF, oraz inna działalność, z powodu której nie można ustalić, czy deklaracja o działalności finansowej partii politycznej jest zgodna z rzeczywistością i nieprzedstawienie dokumentów należnych do przedstawienia lub zgubienie dokumentów, które należy przechowywać, oraz inna działalność, którą GKW uznaje za poważne naruszenie wymogów niniejszej ustawy.

W przypadkach, gdy zostanie ustalone, że partia polityczna dokonała poważnych naruszeń UFPPKPKF, na mocy decyzji GKW nie otrzymuje ona dotacji z budżetu państwa przez pół roku, a jej część zostaje przydzielona innym partiom politycznym (UFPPKPKF, art. 30, cz. 1). Taki precedens już zastosowano na Litwie w listopadzie 2006 r. (oraz później) – w wyniku różnorodnych naruszeń UFPPKPKF postanowiono nie przydzielić dotacji z budżetu państwowego dla Partii Pracy [28; 29].

Na Litwie przepisy prawa nie określają, w jakim terminie partie polityczne powinny wykorzystać dotacje otrzymane z budżetu państwa. Autorzy zagraniczni [67, s. 28] podkreślają, że byłoby rozsądne ustalić odpowiedni termin, np. rok kalendarzowy lub finansowy, w ciągu którego te środki powinny być wykorzystane, ponieważ finansowanie z budżetu państwa w charakterze dotacji jest przeznaczone na wsparcie codziennej działalności partii politycznej, a nie na epizodyczne projekty, np. na realizację kampanii wyborczych czy kampanii towarzyszącej referendum. Jeszcze jednym istotnym brakiem w regulacji prawnej dotyczącej finansowania partii politycznych na Litwie jest to, że nie jest ustalone, w jakich celach ma być wykorzystana dotacja z budżetu państwowego. W zasadzie oznacza to, że przywódcy partii politycznej mogą ją wykorzystywać na różne sposoby, np. na organizowanie zlotów itp. Obecnie UFPPKPKF (art. 2, cz. 7) wymaga wskazania w rocznej deklaracji z działalności finansowej, jak była wykorzystana dotacja z budżetu państwowego, jednak to twierdzenie jest zbyt lakoniczne. W punkcie 5 rocznej deklaracji z działalności finansowej partii politycznej zatwierdzonej na mocy postanowienia nr 11 [30] GKW z 2 lutego 2005 r. stwierdzono, że część składowa niniejszej deklaracji – Załącznik Nr 5 „Wykorzystanie dotacji z budżetu państwowego” jest sprawozdaniem niemającym formularza. Z praktyki wynika, że taka regulacja prawna kreuje przesłanki do nadużyć przez partie polityczne podczas składania szczegółowych sprawozdań o wykorzystaniu dotacji z budżetu państwowego. Na przykład w rocznej deklaracji z działalności

finansowej Partii Pracy za rok 2006 podano, że dotacje z budżetu państwowego były wykorzystane jako: 1) wynagrodzenie za pracę – 214 725 Lt; 2) ubezpieczenia społeczne – 39 566 Lt; 3) wpłaty na fundusz gwarancyjny – 300 Lt; 4) wydatki na działalność gospodarczą siedziby głównej oraz oddziałów – 860 009 Lt [41]. Z treści tego sprawozdania nie wynika, w jaki dokładnie sposób była wykorzystana większa część dotacji z budżetu. Tak być nie powinno, dlatego proponowalibyśmy, żeby forma deklarowania wykorzystania dotacji z budżetu państwowego była wyraźniej i bardziej surowo uregulowana.

W przypadkach, gdy bezpośrednie finansowanie z budżetu państwa ogranicza się do całkowitego lub – najczęściej – częściowego pokrycia wydatków na kampanię polityczną, osiąga się tylko tyle, że kasa partii politycznych po każdych wyborach (referendum) nie jest całkiem pusta [50]. Jak w tej sprawie wygląda sytuacja na Litwie? Na Litwie partie polityczne, które ubiegają się o pokrycie części wydatków na kampanię polityczną, powinny spełniać następujące wymogi: 1) przedstawić sprawozdanie wstępne i sprawozdanie końcowe z finansowania kampanii politycznej; 2) w odpowiednich okręgach wyborczych zebrać nie mniej niż po 3% głosów wyborców uczestniczących w wyborach; 3) nie naruszać poważnie UFPPKPKF; 4) nie mieć długów związanych z kampanią polityczną (UFPPKPKF, art. 15, cz. 2). Partiom, które spełniają powyższe wymogi, można pokryć do 25% kosztów poniesionych podczas kampanii politycznej.

Jak widać, na Litwie część wydatków na kampanię polityczną w zasadzie pokrywa się tym samym partiom politycznym, które otrzymują dotację z budżetu państwowego. Taki model jest krytykowany, ponieważ partie polityczne, które otrzymują dotacje z budżetu, są bardziej konkurencyjne niż partie, które takowych nie otrzymują. Nie można negować, iż sukces kampanii politycznej jest wprost proporcjonalny do wysokości wydatków. W innych państwach, np. w Hiszpanii, pokrycie części lub całości wydatków na kampanię polityczną, po spełnieniu już wspomnianego warunku, należy się tym partiom politycznym, które wysunęły odpowiednią liczbę kandydatów w wyborach lub startowały w odpowiedniej liczbie okręgów wyborczych [65, s. 9–10]. Oczywiście jest, że taka regulacja prawna może powodować nadużycie prawa do udziału w wyborach. Po drugie, na Litwie taka regulacja zapewne nie rozstrzygnęłaby omawianego problemu, ponieważ zazwyczaj największe i najbardziej popierane przez elektorat partie są najbardziej aktywne podczas wyborów i odnoszą w nich największy sukces.

Ustawodawca litewski w powyższym kontekście jest również krytykowany dlatego, że ustalając warunki niezbędne do uzyskania dotacji z budżetu państwa lub pokrycia części wydatków na kampanię polityczną, nie czyni żadnej różnicy między partiami politycznymi a ich koalicjami – koalicjom są stawiane takie same wymogi. Szczególnie chodzi tutaj o ustalenie minimalnego „progu” 3% wszystkich ważnych głosów oddanych w wyborach. W innych państwach, np. w Polsce, ten warunek jest uzależniony od podmiotu, tj. partiom politycznym ustalono jeden „próg”, zaś ich koalicjom inny – dwa razy wyższy: odpowiednio 3 i 6% [62, s. 621].

Regulacje prawne obowiązujące na Litwie stanowią przykład potwierdzający, że te „progi” są również zróżnicowane: Ustawa o wyborach do Sejmu (art. 89, cz. 2) określa, że takie „bariery” wynoszą 5 i 7%, Ustawa o wyborach samorządowych (art. 83, cz. 2) – 4 i 6%. W niniejszym przypadku istnieje jednak zagrożenie naruszenia zasady równości między partiami politycznymi a ich koalicjami.

Tak jak w większości innych państw Europy Środkowo-Wschodniej, na Litwie można mówić o pośrednim (celowym) finansowaniu przez państwo partii i/lub uczestników kampanii politycznych poprzez bezpłatny dostęp do państwowych lub samorządowych mediów, nieodpłatne rozpowszechnienie audycji wyborczych w narodowym radiu i telewizji podczas kampanii wyborczej. Na przykład w art. 51, cz. 1 Ustawy o wyborach do Sejmu zatwierdzono, że dla każdej listy kandydatów przeznaczona się nie mniej niż po jednej godzinie w radiu społecznym (narodowym) i tyleż samo czasu w telewizji na debatę z przedstawicielami z innej lub z innych list wyborczych, a dla każdego kandydata kandydującego w jednomandatowym okręgu wyborczym przeznaczona się nie mniej niż 5 minut (przeznaczonego na debatę) w radiu społecznym (narodowym), tylko w tych debatach mają prawo brać udział inni kandydaci z tegoż jednomandatowego okręgu wyborczego.

Przytoczmy inny przykład: w Ustawie o wyborach samorządowych (art. 48, cz. 2) wskazano, że dla każdej partii politycznej, która wystawiła listy kandydatów, przeznaczona się nie mniej niż 20 minut w radiu narodowym oraz po 20 minut czasu w telewizji narodowej oraz dodaje się czas proporcjonalnie do liczby kandydatów na wystawionych listach. W ten sposób dąży się do zachowania podczas wyborów minimum zasady równouprawnienia dla uczestników partii politycznych i kampanii politycznych. M. Walecki zaznacza, że ta forma pośredniego finansowania przez państwo jest szczególnie ważna dla mniejszych partii politycznych, ponieważ bez niego, zapewne, nie miałyby one możliwości przekazania wyborcom wiadomości o sobie [57, s. 85].

Za finansowanie o podobnym charakterze z budżetu państwa można uważać również wydzielenie nieodpłatnej powierzchni na zewnętrzną reklamę polityczną. Zarówno Ustawa o wyborach do Sejmu (art. 51, cz. 8), jak i Ustawa o wyborach samorządowych (art. 48, cz. 10) zapewniają, że w oparciu o równouprawnienie kandydatów i list kandydatów dla zewnętrznej reklamy politycznej wyznacza się nie mniej niż po jednym specjalnym miejscu na terenie każdego okręgu wyborczego, które przygotowuje i finansuje samorząd.

Na Litwie do form celowego finansowania państwowego zalicza się wsparcie pracy parlamentarnej partii politycznych, co reglamentuje Statut Sejmu Republiki Litewskiej [13] (III rozdział) „Zapewnienie warunków pracy i gwarancje posła na Sejm”. Jego adresatami są zarówno indywidualni członkowie Sejmu, jak i frakcje sejmowe. W pierwszym przypadku zapewnia się: lokal od samorządu do spotkań z wyborcami, samochody służbowe, środki na wydatki reprezenta-

cyjne (przewodniczący Sejmu – 6 średnich miesięcznych płac¹³, zastępcy przewodniczącego zaś – 1 średnia miesięczna płaca), środki na wydatki kancelaryjne, na usługi pocztowe, telefon, usługi transportowe oraz inne wydatki związane z działalnością parlamentarną (3 średnie miesięczne płace), środki na pokrycie kosztów biura posła na Sejm (0,4 średniej miesięcznej płacy), mieszkanie, środki na fundusz wynagrodzeń za pracę pomocników-sekretarzy (5 średnich miesięcznych płac) itp.

Na działalność frakcji rocznie przeznaczają się kwotę w wysokości 1 średniej miesięcznej płacy oraz dodatkową kwotę w zależności od wielkości frakcji w ten sposób, żeby każdy z członków frakcji otrzymał kwotę w wysokości 0,4 średniej miesięcznej płacy. Wymienione środki są doskonałym wsparciem partii politycznych w tym sensie, że są one często używane na potrzeby centralnych i terytorialnych siedzib oraz na potrzeby kampanii politycznych. Jak zaznacza M. Walecki, partie polityczne bez dostępu do tych środków parlamentarnych nie byłyby w stanie należycie funkcjonować, szczególnie w krajach, w których bezpośrednie dotacje nie są duże [57, s. 86].

Na Litwie i w niektórych innych państwach można mówić o pośrednim finansowaniu państwowym, które ma swój wyraz w ulgach podatkowych. Na przykład Ustawa Republiki Litewskiej o podatku dochodowym od mieszkańców [3] (art. 17, cz. 1, p. 36) określa, że od podatku dochodowego od mieszkańców są zwolnione datki i darowizny wykorzystane w celach danej kampanii, a w Ustawie Republiki Litewskiej o podatku od wartości dodanej [8] (art. 24, cz. 1) podaje się, że od podatku VAT są zwolnione usługi partii politycznych *inter alia* świadczone członkom partii, jeśli są one zgodne z celami określonymi w regulaminie (statucie) partii, także towary przekazane członkom partii politycznych (gdy towary te są związane ze świadczeniem wymienionych usług), gdy za takowe towary i usługi nie uzyskuje się żadnego dodatkowego wynagrodzenia.

Finansowanie z budżetu państwa często przedstawiane jest jako najbardziej skuteczne wyzwolenie się od zależności od zewnętrznych ofiarodawców. Jednak w takim przypadku istnieje niebezpieczeństwo, że partia polityczna zastąpi jedną zależność inną: partia polityczna może stać się zależna od finansowania publicznego i jej apetyt na wsparcie ze strony państwa może stać się nienasycony. P. Lösche słusznie zauważył, że w przypadkach, gdy członkowie partii politycznej (będąc posłami itp.) sami decydują o wysokości wsparcia partii politycznych, powstaje sytuacja podobna do tej, gdy alkoholik trafia do działu samoobsługi w sklepie alkoholowym [51, s. 255]. Także E. Šileikis podkreśla, że partie polityczne są organizacjami społecznymi, dlatego państwo nie może całkowicie upaństwowić partii politycznych, np. przydzielając im bez ograniczeń dotacje z budżetu państwa, ponieważ partie muszą istnieć przede wszystkim na koszt swoich członków lub

¹³ Średnia płaca miesięczna obecnie wynosi 1826,3 Lt [69].

sympatyków, nie państwa [46, s. 128]. Tę myśl rozwija A. Ławniczak, twierdząc, że w miarę wzrostu dotacji z budżetu państwa, partie polityczne w coraz większym stopniu tracą swoją autonomię oraz wolność działania, tym sposobem stając się *de facto* częścią aparatu państwowego [62, s. 620].

Takie tendencje powinno powstrzymać ustalenie maksymalnej kwoty przydzielanej z budżetu państwa i zatwierdzonej w aktach prawnych regulujących finansowanie partii politycznych. W odróżnieniu od Ustawy Republiki Litewskiej o finansowaniu partii politycznych i organizacji politycznych [5], UFPPKPKF nie ustala takiego maksimum. Do momentu wejścia w życie UFPPKPKF jesienią 2004 r. taka maksymalna kwota była ustalona – nie więcej niż 0,1% wydatków z budżetu państwa (art. 13, cz. 2). W 1992 r. Federacyjny Sąd Konstytucyjny Niemiec zaznaczył, że partie polityczne powinny być zależne od wyborców, a nie od państwa, dlatego finansowanie państwowe nie powinno przekroczyć ponad połowy wszystkich dochodów partii politycznej [63, s. 126; 66, s. 49–51], co w zasadzie oznacza, że państwo może finansować partie polityczne na tyle, na ile jest to konieczne do normalnego ich funkcjonowania oraz funkcjonowania całego systemu politycznego państwa. Wygląda na to, że na Litwie zajęto inną pozycję. W 2006 r. np. ponad 50% dochodu w budżetach następujących partii politycznych Litwy stanowiły dotacje z budżetu państwa: Partii Pracy (58%), Związku Ojczyzny (65%), Związku Liberalów i Centrum (52%), partii Porządek i Sprawiedliwość (79%), Litewskiej Ludowej Unii Chłopskiej (65%), Nowego Związku (66%), Akcji Wyborczej Polaków na Litwie (95%). Do tej grupy nie trafiła Litewska Partia Socjaldemokratyczna, w której budżecie dotacja z budżetu państwa w 2006 r. stanowiła 48% wszystkich dochodów [41].

W aspekcie porównawczym można mówić o dwóch podstawowych sposobach ustalenia wysokości dotacji wypłacanych z budżetu państwa partiom politycznym. W jednym przypadku w odpowiedniej ustawie o finansowaniu partii politycznych ustalana jest konkretna kwota, która co roku jest dzielona między partiami politycznymi według określonych kryteriów, w innym przypadku taka kwota nie jest wpisywana do ustawy, lecz podczas corocznego zatwierdzania budżetu, w osobnej linijce obok dotacji przeznaczonych partiom politycznym już według uznania ustawodawcy podawana jest określona kwota [44, s. 28].

Na Litwie obecnie stosuje się drugi sposób, tj. co roku w ustawie o zatwierdzeniu wskazówek finansowych do budżetu państwa oraz budżetu samorządów w osobnej linijce jest podawana kwota przeznaczona na dotacje przysługujące partiom politycznym. Warto zaznaczyć, że ta kwota prawie ciągle wzrasta: w 2000 r. było to 980 tys. Lt, w 2001 r. – 524 tys. Lt, w 2002 r. – 483 tys. Lt, w 2003 r. – 483 tys. Lt, w 2004 r. – 1000 tys. Lt (po uściśleniu – 6000 tys. Lt), w 2005 r. – 3000 tys. Lt (4600 tys. Lt), w 2006 r. – 10 000 tys. Lt (10 043 tys. Lt), w 2007 r. – 15 000 tys. Lt [15–25].

WNIOSKI

1. Każde współczesne państwo demokratyczne nie tyle może, ile powinno regulować tryb finansowania partii politycznych, ponieważ w przeciwnym razie wystąpi niebezpieczeństwo, że system polityczny i ustawodawstwo będą nieprzejrzyste i skorumpowane.

2. Dążąc do bardziej skutecznej kontroli zewnętrznego i częściowo wewnętrznego finansowania partii politycznych, trzeba wyodrębnić prawnie części składowe systemu finansowania partii politycznych, a także ustalić jasny system prewencyjny oraz środki zapobiegawcze. W przeciwnym wypadku reglamentacja prawna będzie tylko formalna, a dotacje od państwa zostaną, można rzec, roztrwonione.

3. Do Republiki Litewskiej pasuje typologia finansowania partii politycznych R. Williamsa. Przy jej zastosowaniu można optymalnie ocenić finansowanie partii politycznych w kontekście Litwy, które niezupełnie odzwierciedla klasyfikację źródeł finansowania partii politycznych podaną przez ustawodawcę.

4. Minusy wewnętrznego modelu finansowania partii politycznych: nie jest ustalona maksymalna wysokość składki członkowskiej, niektóre partie polityczne pobierają opłaty od swoich członków, którzy zajmują stanowiska polityczne, co może przysłużyć się powstaniu nomenklatury partyjnej w państwie. Brakuje także bardziej szczegółowej regulacji prawnej, określającej działalność dozwoloną partiom politycznym oraz ich stosunki z partnerami gospodarczymi, a także z bankami.

5. Jako słabą stronę regulacji prawnej modelu finansowania zewnętrznego partii politycznych na Litwie można wymienić ograniczenie prawa osób fizycznych do finansowania partii politycznych w zależności od ich obywatelstwa, chociaż takie ograniczenia w stosunku do osób prawnych nie zostały ustalone. Poza tym można wątpić, czy nie należałoby rozpatrzyć ustaleń UFPPKPKF dotyczących dozwolonej maksymalnej kwoty rocznej, jej wysokości oraz redukcowania podmiotów.

6. Niedociągnięcia modelu państwowego finansowania partii politycznych: brak szczegółów odnośnie do określenia „poważne naruszenia UFPPKPKF”, brak ustalenia, w jakim terminie partie polityczne powinny wykorzystać dotacje otrzymane z budżetu państwa, zbyt lakoniczna i liberalna regulacja dotycząca sprawozdawczości z ich wykorzystania. Zarówno wobec partii politycznych, jak i wobec ich koalicji stosowane są jednakowe wymogi odnośnie do uzyskania bezpośredniego finansowania państwowego, nie jest ustalona maksymalna wysokość dotacji rocznej wydzielanej z budżetu państwa. Jako negatywną tendencję należy również wymienić to, że w ostatnich latach dotacje z budżetu państwa stanowią większą część dochodów w budżetach partii.

LITERATURA

- [1] Regulamin Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów regulujących partie polityczne [Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių politines Europos partijas, ir šių partijų finansavimo taisyklių“], Official Journal of the European Union 2003 L 297/1.
- [2] Decyzja Biura Parlamentu Europejskiego określająca zasady wdrożenia (EB) Nr 2004/2003 Regulaminu Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów regulujących partie polityczne oraz finansowanie tych partii [Europos Parlamento biuro sprendimas, nustatantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių Europos politines partijas ir šių partijų finansavimo taisyklių“ įgyvendinimo taisykles], Official Journal of the European Union 2004 C 155/1.
- [3] Ustawa Republiki Litewskiej o podatku dochodowym od mieszkańców [Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas], Valstybės žinios 2002, Nr 73-3085.
- [4] Ustawa Republiki Litewskiej o finansowaniu partii politycznych i kampanii politycznych oraz o kontroli nad finansowaniem [Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas], Valstybės žinios 2004, Nr 135-4894.
- [5] Ustawa Republiki Litewskiej o finansowaniu partii politycznych i kampanii politycznych [Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas], Valstybės žinios 1999, Nr 11-240.
- [6] Ustawa Republiki Litewskiej o partiach politycznych [Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas], Valstybės žinios 1990, Nr 29-692.
- [7] Ustawa o wyborze Prezydenta Republiki Litewskiej [Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas], Valstybės žinios 1993, Nr 2-29.
- [8] Ustawa Republiki Litewskiej o podatku od wartości dodanej [Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas], Valstybės žinios 2002, Nr 35-1271.
- [9] Ustawa Republiki Litewskiej o referendum [Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas], Valstybės žinios 2002, Nr 64-2570.
- [10] Ustawa Republiki Litewskiej o reklamie [Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas], Valstybės žinios 2000, Nr 64-1937.
- [11] Ustawa Republiki Litewskiej o wyborach do Parlamentu Europejskiego [Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas], Valstybės žinios 2003, Nr 115-5192.
- [12] Ustawa Republiki Litewskiej o wyborach samorządowych [Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas], Valstybės žinios 1994, Nr 53-996.
- [13] Statut Sejmu Republiki Litewskiej [Lietuvos Respublikos Seimo statutas], Valstybės žinios 1994, Nr 15-249.
- [14] Ustawa Republiki Litewskiej o wyborach do Sejmu [Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas], Valstybės žinios 1992, Nr 22-635.
- [15] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2007 [Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2006, Nr 138-5267.
- [16] Ustawa Republiki Litewskiej o wprowadzeniu zmian i uzupełnień do Ustawy o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2006 [Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas], Valstybės žinios 2006, Nr 78-3061.
- [17] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2006 [Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės

- biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2005, Nr 150-5462.
- [18] Ustawa Republiki Litewskiej o wprowadzeniu zmian i uzupełnień do Ustawy o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2005 [Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas], Valstybės žinios 2005, Nr 84-3112.
- [19] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2005 [Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2004, Nr 171-6303.
- [20] Ustawa Republiki Litewskiej o zmianie 1 i 2 aneksów do Ustawy o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2004 [Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 1 ir 2 priedėlių pakeitimo įstatymas], Valstybės žinios 2004, Nr 134-4841.
- [21] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2004 [Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2003, 121-5466.
- [22] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2003 [Lietuvos Respublikos 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2002, Nr 124-5619.
- [23] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2002 [Lietuvos Respublikos 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2001, Nr 110-3990.
- [24] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2001 [Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 2000, Nr 111-3567.
- [25] Ustawa Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwowego i budżetów samorządowych na rok 2000 [Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas], Valstybės žinios 1999, Nr 113-3295.
- [26] Rozporządzenie Ministra Finansów Republiki Litewskiej Nr 1K-372 z dn. 22 listopada 2004 r. „W sprawie zatwierdzenia przepisów odnośnie do przedstawienia ewidencji księgowej i sprawozdawczości finansowej osób prawnych z ograniczoną odpowiedzialnością cywilną nieużytkujących dochodu z działalności” [Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. lapkričio 22 d. įsakymas Nr 1K-372 „Dėl pilno nesiekiančių ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės sudarymo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“], Valstybės žinios 2004, Nr 171-6342; 2006, Nr 41-1482.
- [27] Postanowienie Nr 250 Głównej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej o wyborach z dn. 6 kwietnia 2007 r. „O ustaleniu wysokości dotacji partiom politycznym z budżetu państwa” [Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas Nr 250 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“], Valstybės žinios. Informaciniai pranešimai 2007, Nr 28-43.
- [28] Postanowienie Nr 56 Głównej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej z dn. 14 listopada 2006 r. „O dotacji z budżetu państwa dla Partii Pracy” [Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimas Nr 56 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos darbo partijai“], Valstybės žinios. Informaciniai pranešimai 2006, Nr 88-880.

- [29] Postanowienie Nr 59 Głównej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej z dn. 15 listopada 2006 r. „O podziale dotacji z budżetu państwa” [Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr 59 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos dalies paskirstymo”], Valstybės žinios. Informaciniai pranešimai 2006, Nr 88-881.
- [30] Postanowienie Nr 11 Głównej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej o wyborach z dn. 2 lutego 2005 r. „W sprawie postanowienia Nr 443 Głównej Komisji Wyborczej z dn. 15 grudnia 2004 r. »O zatwierdzeniu formy rocznej deklaracji finansowej partii politycznej i trybie jej wypełnienia«” [Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. vasario 2 d. sprendimas Nr 11 “Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimo Nr 443 »Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo«”], Valstybės žinios. Informaciniai pranešimai 2005, Nr 18-602.
- [31] Postanowienie Nr 201 Centralnej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej o wyborach z dn. 27 lipca 2000 r. „O dotacji z budżetu państwa partiom politycznym, organizacjom politycznym za głosy wyborców oddane podczas wyborów, które odbyły się 1 lipca 2000 r.” [Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2000 m. liepos 27 d. sprendimas Nr 201 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms, politinėms organizacijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiuose iki 2000 m. liepos 1 d.”], Valstybės žinios. Informaciniai pranešimai 2000, Nr 32-481.
- [32] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 września 2006 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2007 r., <http://bap-ppsp.lex.pl/serwis/du/2006/1227.htm> [pobrano 2007-09-04].
- [33] Statut Partii Pracy [Darbo partijos statutas], <http://www.darbopartija.lt/lt/partija/statutas> [2007-08-18].
- [34] Statut Związku Liberalów i Centrum [Liberalų ir centro sąjungos įstatai], <http://www.lics.lt/lt.php/dokumentai/47> [2007-08-18].
- [35] Statut Akcji Wyborczej Polaków na Litwie [Lietuvos lenkų rinkimų akcijos statutas], <http://www.awpl.lt/index.php?action=page&id=15&&lng=pl> [2007-08-18].
- [36] Statut Litewskiej Partii Socjaldemokratycznej /Lietuvos socialdemokratų partijos statutas, <http://www.lsdpl.lt/index.php?-554678604> [pobrano 2007-08-18].
- [37] Statut Litewskiej Ludowej Unii Chłopskiej [Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos įstatai], <http://www.lvls.lt/lt.php/apie-partija/partijos-istatai/> [2007-08-18].
- [38] Statut Nowego Związku (Socjalliberalów) [Naujosios sąjungos (socialliberalų) įstatai], <http://www.nsajunga.lt/Default.aspx?Element=ViewArticles&TopicID=98> [2007-08-18].
- [39] Statut Partii Porządek i Sprawiedliwość (Liberalowie Demokraci) [Partijos Tvarka ir teisingumas (liberalai demokratai) įstatai], <http://www.ldp.lt/static.php?strid=1130&> [pobrano 2007-08-18].
- [40] Statut Związku Ojczyzny (konserwatystów, więźniów politycznych i zesłańców, chrześcijańskich demokratów) [Tėvynės sąjungos (konservatorių, politinių kalinių ir tremtinių, krikščioniškųjų demokratų) įstatai], <http://www.tsajunga.lt/index.php?814327371#1> [2007-08-18].
- [41] Deklaracje o rocznej działalności finansowej partii politycznych za rok 2006 przedstawione Głównej Komisji Wyborczej [Vyriausiajai rinkimų komisijai 2006 m. pateiktos politinių partijų metinės finansinės veiklos deklaracijos], <http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-ir-politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrolė/politiniu-partiju-metines-finansines-veiklos-ataskaitos.html> [pobrano 2007-09-02].
- [42] Listy ofiarodawców partii politycznych przedstawione Głównej Komisji Wyborczej (za I i II kwartał 2007 r.) [Vyriausiajai rinkimų komisijai 2007 m. pateikti aukotojų politinėms partijoms sąrašai (I ir II ketvirčiai)], <http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-ir-politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrolė/2007-finansine-veikla.html> [2007-09-09].
- [43] Bložė M., *Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse* [Finansowanie partii politycznych w państwach Europy Zachodniej], „Politologija” 1999, Nr 4.

- [44] Pelenius D., *Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos* [Finansowanie partii politycznych: doświadczenie państw zachodnich] „Justitia” 1998, Nr 6.
- [45] Šileikis E., *Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa* [Drugi szczebel rozwoju statusu prawnego partii politycznych], „Jurisprudencija” 2005, Nr 64 (56).
- [46] Šileikis E., *Politinių partijų konstitucinė padėtis* [Konstytycyjny status partii politycznych], „Teisė” 1996, Nr 30.
- [47] Šileikis E., *Politinių partijų institucionalizavimas* [Instytucjonalizacja partii politycznych], Vilnius 1997.
- [48] Vaigauskas Z., *Politinių partijų finansavimas Lietuvoje* [Finansowanie partii politycznych na Litwie]. Pranešimas skaitytas 2006 m. rugsėjo 28-29 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Politinių partijų finansavimas“ (Referat wygłoszony w dn. 28-29 września 2006 r. na międzynarodowej konferencji naukowej „Finansowanie partii politycznej”).
- [49] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Draft Opinion on the Prohibition of Donations to Political Parties from Foreign Sources. On the basis of comments by K. Lapinskas and H.-H. Vogel. [http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL\(2006\)020rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL(2006)020rev-e.asp) [2007-07-14].
- [50] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on the Financing of Political Parties. Prepared by Robert Jaques. [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP\(2000\)001rev2-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP(2000)001rev2-e.asp) [2007-08-13].
- [51] Lösche P., *Problems of Party Campaign Financing in Germany and the United States – Some Comparative Reflections*, [w:] *Campaign and Party Finance in North America and Western Europe*, Boulder 1993.
- [52] *Money in Politics. A Study of Party Financing Practices in 22 Countries*, red. S. Bryan, D. Baer, Washington 2005.
- [53] Tjernström M., *Matrix on Political Finance Laws and Regulations in Funding of Political Parties and Election Campaigns*, Stockholm 2003.
- [54] Von Alemann U., *Party Finance, Party Donations and Corruption: The German Case*. Paper presented to the La Pietra Meeting „Prohibiting Bribery of Foreign Party Officials under the OECD Convention”, 2000, http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/politik/Mitarbeiter/Alemann/aufsatz/01_alemann_party-finance-n-corrupt-exchange.pdf [pobrano 2007-09-02].
- [55] Walecki M., *Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance*, [w:] *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*, Washington 2007.
- [56] Walecki M., *Political Money and Corruption*, Washington 2004, http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Money_Corruption.pdf [pobrano 2007-07-25].
- [57] Walecki M., *Money and Politics in Central and Eastern Europe*, [w:] *Funding of Political Parties and Election Campaigns*, Stockholm 2003.
- [58] Walecki M., *Political Finance in Central Eastern Europe*, [w:] *Conference Political Finance: Regulation and Practice. Roundtable Realities of Political Finance in Ukraine*, 2002, <http://old.europexxi.kiev.ua/english/program/conference/008.html> [pobrano 2007-08-30].
- [59] Williams R., *Aspects of Party Finance and Political Corruption*, [w:] *Party Finance and Political Corruption*, red. R. Williams, London 2000.
- [60] Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004.
- [61] Chmaj M., *Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 2002, Nr 2 (49)/2002.
- [62] Ławniczak A., *Swoboda działalności partii politycznych*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- [63] *Zimbabwe: finansowanie partii politycznych* (przekład i opracowanie L. Garlicki), „Przegląd Sejmowy” 1997, Nr 6(23).

- [64] Żmigrodzki M., *Nowy status partii politycznych (ustawa z 27 czerwca 1997 r.)*, „Przegląd Sejmowy” 1998, Nr 4 (27).
- [65] Автономов А., Государственное финансирование политических партий: Россия в контексте мирового опыта, [w:] *Правовой статус политических партий в европейских странах*, Минск 2003.
- [66] Бекназар-Юзбашев Т., Основы правового статуса политических партии в Германии, [w:] *Правовой статус политических партий в европейских странах*, Минск 2003.
- [67] Грынив И., Государственное финансирование политических партий в Украине как один из элементов построения полноценной политической системы, [w:] *Правовой статус политических партий в европейских странах*, Минск 2003.
- [68] Lietuvos bankas. Valiutų santykiai, <http://www.lb.lt/exchange/default.asp> [pobrano 2007-08-20].
- [69] Statistikos departamentas [Departament Statystyki]. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal ekonomikos sektorius, darbuotojų kategorijas ir lytį 2003-2007 m. ketvirčiais [Średnia płaca brutto według sektorów gospodarki, kategorii pracowników i płci w kwartałach za lata 2003–2007], <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1790> [pobrano 2007-09-05].